
A Vigilia beszélgetése

Waigand Józseffel

— *Eredetileg nem papnak készült...*

— Miért magázol engem? Én mindenkivel, akivel beszélő viszonyban vagyok, tegeződöm. Ez teremti meg a családi kapcsolatot a hívekkel is, ez magától értetődik.

Ha az eredetemről akarsz kérdezni: a békebeli békében születtem, 1912-ben, ennek köszönhetem, hogy az idegrendszerem eléggé ki van párnázva. Átélttem két háborút. Édesapám keresett ügyvéd volt, úgy is hívták: a szegények ügyvédje. Mélyen vallásos ember volt, ez abban az időben — a liberalizmus korában — nem volt természetes. Ebben Prohászka, valamint barátja, Páter Bangha hatása is közrejátszott. A századforduló idején a liberalizmus kimondottan vallásellenes beállítottságú volt. Mai szemmel az ember el sem tudja gondolni, milyen módon lehetett írni a korabeli sajtóban mindenről, ami erkölcsös, vallásos stb. Ezért látta lényegesnek Páter Bangha, hogy megte-remtse a keresztény sajtót, a Központi Sajtó Vállalatot, melynek édesapám volt az ügyésze. A vállalatnak három lapja volt, a reggeli Nemzeti Újság, egy déli bulvárlap, az Új Nemzedék, ami nagyon jól ment, százezer fölötti példányban, és hetenként a Képes Krónika. Keresztény körökben abban az időben a liberalizmusnak mint fogalomnak, igen rossz íze volt, ma már kicsit másképp értelmezzük, nem érezzük okvetlenül egyház- és vallásellenesnek, de abban az időben az volt.

— *Sokan még ma is a régi emlékek alapján ítélnék.*

— Igen, voltak a Magyar Nemzetben is viták, hozzászólt az egyik unokaöcsém is, Lotz Károly, aki az SZDSZ képviselője. Megjegyzem, családjunkban a parlament minden pártja képviselve van, a Kisgazdákat kivéve, mert urbánus család vagyunk, de vita nincs, szeretet és jóbarátság viszont van. A pluralizmus a családon belül is létezik.

— *Említetted egyszer, hogy mérnöknek készültél.*

— Édesapám 1918-ban meghalt, én alig múltam hat éves. Nagyon elfoglalt ember volt, általában édesanyámmal voltunk együtt, akit szintén korán, 16 éves koromban vesztettem el. Van egy kora gyermekkori emlékem édesapámról. Ez életre szólóan alakította Isten-képemet. Jelentéktelen dolognak látszik — ez mutatja, milyen jelentéktelennek látszó dolgokból tevődik össze egy ember fejlődése. Akkor folyt az első világháború. Én ólomkatonákkal minden nap lejátszottam a világháborút; mondanom sem kell, mindig mi győztünk, a központi hatalmak. Egy délelőtt édesapám mellém ült: mutasd meg, te hogy játszol? Oly boldog voltam, hogy a szeme láttára játszhattam! Így alakult ki Istenről az a képem, hogy az Isten egy kedves édesapa, Aki szerető szemmel néz minket. Isten szemét sosem tekintettem valami félelmetes dolognak, hanem mindig édesapainak. Nálam az Atya szerepe volt fontos; vannak emberek, akiket főleg Jézus személye fog meg, másokat a Szentlélek.

Az iskolába túl korán irattak be. Ezt ma nem is volna szabad. Olvasni már tudtam. Márciusban voltam ötéves, szeptemberben mentem iskolába; mindig én voltam az osztályban a legkisebb, nehéz volt lépést tartanom a többiekkel. Középiszkolás koromban, a hatodik gimnázium táján csupán elégséges rendű voltam. Amíg nagy erőfeszítéssel,

sok éjszakázással kijavítottam az érettségiig az elégségeseket, ráment a tudóm. A tudóbaj miatt később 1940-től 43-ig három évet vesztettem, tehát az az egy év, amit megtakarítottunk a korai iskolakezdéssel, megbosszulta magát.

Kedvenc tárgyam kezdettől a számtan és a matematika volt. A gimnáziumban, ha elégséges rendű voltam is, matematikából és fizikából mindig jeles voltam. Hittanból nem. A bátyám is gépészmérnöknek tanult, a baráti köre műszaki emberekből állt, természetesnek látszott, hogy én is az legyek. Édesanyám szerette volna, ha jogász leszek, hisz édesapám is az volt, ott volt a *Corpus Juris Hungarici* diszkiadásban édesapám könyvszekrényében. De én inkább mérnök akartam lenni. Hetedik gimnazista koromban, amikor édesanyám meghalt, még nem tudott arról, hogy pap akarok lenni, hisz még én sem tudtam. Akkortájt ébredtem rá arra, hogy csak a papságban fogom megtalálni azt a hivatást, amivel azonosulni tudok, hogy a munkámat szerethessem is. Ebben óriási szerepe volt Tóth Tihamérnak. Kilenc éves voltam, mikor megismertem. Bátyám az ő diákja volt a Trefort utcai gimnáziumban. Tóth Tihamér az iskolában megalapította a Mária Kongregációt, és 1923-ban a cserkészcsapatot, amelynek tagjai csak a kongreganisták lehettek, tehát kissé exkluzív volt — akkoriban még nem létezett ökömenizmus. Tóth Tihamér rikkancsa is voltam a Ferenciek terén; kis füzeteket árultam — ilyeneket *Dohányzol? És: Ne igyál!* — Ma is látom szekrénye tetején a kivilágítható szemű baglyot, amely elbűvölt engem. Csodáltam őt, és ragaszkodtam hozzá, őbenne láttam a példát, bár soha egyetlen szóval sem mondta, hogy pap legyek.

Később nagyra értékeltem hitszónoklatait az Egyetemi templomban. A diákkönyvei ma már nem annyira időszerűek, azokat nem adnám ki újra. A prédikációs kötetei értékesek, de ma már nem ilyen prédikációkat tartunk. Akkoriban ugyanis a mise közben nem létezett homília. Ez csak a zsinat óta van így. A templomokban általában külön volt a mise és a prédikáció. Így volt ez az Egyetemi templomban is; az ottani egyetemi prédikációt a mindenkori egyetemi lelkész tartotta, s ez hosszú éveken keresztül Tóth Tihamér volt. A beszédeit le is írta. Annyira alaposan készült, hogy ha beszéde után bement hozzá valaki a szobájába, éppen gépelte a következő vasárnapi beszédét. Ő vezette be a rádiós prédikációkat. *Vallásos ifjú* címen megjelent könyvét még fülhallgató detektoros rádióval hallgattuk. Feszülten vártuk a folytatásokat, mert a könyvben bennünket, a cserkészei nevét is szerepeltette.

Kisapként is Tóth Tihamér hanghordozását igyekeztem utánozni. Negyedéves koromban próbapredikációt tartottam a Központi Szeminárium ügynevezett kis aulájában.

Ott ült az öt előljáró, vagy száz kispap, ennyi volt akkoriban általában a létszám. Ennél kritikusabb hallgatósággal a világon sehol sem találkozhat az ember. De évente egyszer át kellett esni rajta. Olyan beszédet akartam mondani, amiről azt hittem, még a kispapok is sírni fognak. Idéztem Mécs László versét is a *Királyfi három bánatáról*, — és a végén olyan nevetés tört ki, hogy alig tudtam befejezni. A bíráló kispap finoman csak annyit mondott: a tisztelendő úrnak kicsit éneklős a hangja, de utána Artner prefektus borzasztóan kigúnyolt. Utólag hallottam, hogy a spirituális azt mondta az ebédelőben; nem szabad egy kispapot így megszégyeníteni. Pedig ezzel tette nekem a legnagyobb jót, amiért máig is hálás vagyok neki. Akkoriban majd elsüllyedtem a szegycéntől, aztán bementem a spirituálishoz, Kerner Istvánhoz, kérdvén, mit tegyek, hogy más legyen a hangom? Azt tanácsolta: próbáld egy nagyon kemény verset, például a *Vén cigányt* megtanulni, és azt szavalni. Bevágtam, és két jó barátom előtt szavaltam, megkérve őket, ha éneklős a hangom, rögtön állítsanak le. Meg is tették. Nagyon jót tett. Rákényszerítettem magam a normális hanghordozásra. Ezért nem győzöm ma hangsúlyozni, hogy hála a magnetofonnak, minden pap megteheti, hogy a beszédét felveszi, és visszahallgatja.

Ne feledjük: a hívek, éppen a nálunk dívó klerikalizmus miatt, nem merik a pap szemébe mondani kifogásaikat, mert sértődés lenne a vége, viszont mulatnak, vagy bosszankodnak rajta. Ha baráti viszonyban lennének, bizonyára figyelmeztetnék, amint velem is sokszor tették, és többnyire igazat is kellett adnom nekik.

— *Milyen volt a korabeli teológiai képzés?*

— Némi rosszmájúsággal azt mondanám, Magyarország mindig elmaradt ötven évvel, így a mi teológiánk a századforduló teológiája volt. Nagy súlyt helyeztek a tradíciókra. A professzorok közül némelyik erősen hatott rám. Jó barátom és osztálytársam Belon Gellért, a későbbi püspök, azt mondta 25 éves találkozómon: úgy vagyunk, mint régen a patikákban, ahol voltak ugyan kész gyógyszerek, de többnyire összeállították a magisztrális recept szerint: ebből egy csipetnyi, abból egy csipetnyi. Így voltunk ezzel mi is: a tanároknak nemcsak a tudásából, hanem az egyéniségéből is átvettünk egy-egy csipetnyit, és az belénk épült. Nagyon nehéz kideríteni, hogy ebből vagy abból mennyi hatott ránk. Szabó Vendél volt a fő molinista, Schütz Antal a tomista. Az osztály molinista volt, mivel Szabó Vendél sokkal dinamikusabb egyéniség és hatásos előadó volt, Schütz pedig a mága komolyságával nem volt ilyen hatással ránk. Az osztályban én voltam az egyetlen tomista, csakis Schütz tekintélye miatt, meg főleg azért, mert a többiek molinisták voltak. Tehát „csakazért is” alapon.

— *A teológiai érdeklődésed a továbbiakban is megmaradt.*

— A teológián jeles rendű voltam. Megleltem a hivatásom. A keleti nyelveket ki nem állhattam, de tanultam, mert kellett. A tanulással nem volt semmi gondom. Az egészségemmel annál inkább! Akkor még ismeretlen volt a tanulmányi hajsza, hetente húsz óra volt a kötelező. A fő tárgyakból nem jött ki a húsz, így jelentkeztem a missziológiai kollégiumra is. Csak ketten-hárman jártunk, Wolkenberg, az erkölcsstan professzora boldog volt, hogy valaki érdeklődik, és odaadta Coyau *Missions et Missionnaires* című könyvét, hogy tanulmányozzam át. Tetszett a téma. Korábban felöltött bennem, hogy misszionárius leszek, de a tüdőbaj miatt — melyet Isten intésének tartottam — letettem róla, hisz ehhez makkegzségesnek kellett lenni. A missziókról írtam a doktori disszertációm is. A bátyám tanácsolta, próbáljak meg ösztöndíjjal Rómába menni. Éppen akkor nyitották meg az első missziológiai fakultást a Gregoriana egyetemen. Wolkenberg professzor rettenetesen lelkesedett tárgyáért, s miután akkor dékán is volt, keresztülvitte, hogy én kapjam meg ezt az ösztöndíjat. — Egyébként állami ösztöndíj volt.

— *Mennyi időt töltöttél aztán Rómában?*

— Két évet, a mostani Pápai Magyar Intézetben, akkor a Római Magyar Akadémia egyházi osztályának hívták. Világiakkal voltunk együtt, főleg művészekkel, ez nagy hasznunkra volt. Hátránya viszont abban állt, hogy magyar közegben éltünk. Az egyetem hivatalos nyelve a latin volt, egymás közt olaszul beszéltünk, de ritkán érintkezünk olaszokkal. Akik ma Rómában vannak, azok jobban beletanulnak a nyelvbe, mert a homiliát, liturgiát is ezen a nyelven kell tartaniuk. Ez így szerencsésebb.

— *A missziós tanulmányoknak vetted később hasznát?*

— Én voltam a világon a második missziós doktor. Hazatérésemmel egyidőben jött az utasítás, hogy az egyetemeken legalább egy éven keresztül tanítani kell a missziológiát. Így 1937-ben megbízást kaptam a Hittudományi Kartól, hogy tanítsam lektorként. Aztán magántanár lettem. Tanítottam is egészen 1961-ig, amíg a „politikai betegség” ki nem tört rajtam. Országos missziós titkárként engem bíztak meg, hogy a Pápai Missziós Műveket, a hitterjesztést szervezzem. Ez volt az az idő életemben, 1943–48 között, amikor rengeteget utaztam. Mindenfelé prédikáltam vasárnaponként a missziókról, megszerveztem a hitterjesztés egyesületét, a vezetőséget.

— *Hogyan alakult pályád az ötvenes években?*

— Engedd meg, hogy előbb még visszatérjek a 30-as évekhez. Rómából hazaérkezve hittanár lettem az orsolyita nővérek budai gimnáziumában, a mai Ady Endre gimnáziumban. Úgy megszerettem a hittanárságot, hogy azóta egész életemben erre vágytam — de a jó Isten ezt az örömet nem adta meg, rövid helyettesítések kivételével. Pár

hónap után ugyanis a Központi Szemináriumba neveztek ki prefektusnak. Akkor is, ma is az a véleményem, hogy erre az állásra teljesen alkalmatlan voltam. Egyrészt túl fiatal, egykorú a felsővezetőkkel, másrészt minden lelkipásztori és papnevelői tapasztalat nélkül.

1949-től 50-ig, az első fakultatív évben — amikor még 90%-os volt a beiratkozás — hittanárként mind a nyolc osztályt tanítottam a régi Baár-Madas általános iskolában. A tanáriból a református lelkésszel együtt ki voltunk tiltva, így a folyosón rögtön barátságot is kötöttünk. Ez volt az ökumenizmus kezdete nálunk. Az igazgató, egy régi időből való evangélikus asszony azt mondta: maguknak is a kommunizmusra volt szükségük, hogy ilyen jól meglegyenek egymással. Igazat adtunk neki. A következő évben megszűnt a hitoktatás. Akkor azt kérte tőlem a pesti érseki helynök, hogy a Tömő utcába menjek kisegíteni, mert a plébános egyedül van. Nem volt még templomunk, a Jázmin utcai iskola tornatermében tartották a misét. De már elkezdtek gyűjteni építési anyagokat egy üres telekre, hogy ott épüljön majd fel a templom. Aztán az egészet elkobozták. Utána bérleményként szereztek egy garázst — ebből lett a mai Tömő utcai templom. Ott kezdtem a Szentírás-magyarázatokot, és misézni is oda jártam vasárnaponként.

Egyre nagyobb pasztorációs feladatot jelentett bővülő családom is. Jártam a családokhoz, gyermekfelügyeletet vállaltam, ha a szülők elmentek — így aztán a pelenkázáshoz is értek. Kispap koromban félttem attól, hogy nem tudok majd a gyerekek nyelvén beszélni. Aztán megtanultam, mit ért meg az egyéves, mit a kétéves gyerek. A testvéreim révén huszonnégyeszer nagybácsi lettem. Azok házastársai és gyerekeik révén közelebbi rokonaim száma meghaladja a százat. Tartom velük a kapcsolatot. Véleményem mind a mai napig az, hogy a cölibátus elsősorban a magány problémája, nem a szexualitása. Szerintem éppen a magyar püspöki kar már az 1971. évi szinóduson fölvehette volna a házasságok felszentelésének kérdését, hiszen nálunk nős görög katolikus papok élnek és dolgoznak. Ezt többször meg is mondtam a püspököknek.

— *Ilyen fellépéseiddel magyarázható „örökös kisegítő” státusod?*

— Lehetséges. Nemcsak nem vágytam címekre vagy rangokra, hanem kimondottan iszonyodtam tőlük. Egy apróság, de rám nagy hatással volt: a Korda-kegytárgykereskedésben odajött hozzám Péter Jámbor jezsuita: Kedves testvér, kérdeznék valamit. — Tessék parancsolni, kedves Péter. — Hogyan kell megszólítani egy papot? — Mondom: főtisztelendő úr. — Mondja kedves testvér, hogyan lehet valakit „főtisztelni”? Nagyon nevettem. Ilyen esetek is megerősítettek abban, hogy semmiféle rangot és címet ne fogadjak el. Ez a veszély egyébként csak egyszer fenyegetett, amikor Lékai bíboros 70 éves lett, és ebből az alkalmából többeket ki akart tüntetni a tiszteletbeli kanonok címmel. Engem is. Írtam egy udvarias levelet: úgy veszem, mintha kitüntetett volna, de ne vegye rossz néven, nekem elhatározásom, nem fogadok el címet. Az ifjúság körében dolgozom, nekem az adja meg a tekintélyemet, hogy Jóska bácsi vagyok, és nem az, hogy tiszteletbeli kanonok. Egyszer a 71-es szinódus idején írtam Ijjas érseknek: Ha ennyire ragaszkodunk a címekhez, miért nem azt mondjuk: Szent Pál apostol óxellen-ciája?

A liturgikus könyörgésekben már húsz éve szörnyűséges fordításokat használunk. Legalább ezer könyörgés fordítását készítettem el, úgy, hogy érthetőek legyenek, a mise alap gondolatához és a latin könyörgés alap gondolatához igazodjanak — ha volt alap gondolata. Néha csak frázisok halmaza. Latinul jól hangzik, mert van benne költői lendület, de magyarul nemelyik háborzongató. Fordításaimat persze nem fogadták el. A mise-kánonban is vannak ilyenek. Annak idején mi még úgy tanultuk, egyetlen szó megmásként a mise-kánonban halálos bűn. Én bizony halálos bűnök özönével volnék terhelve, mert magyartalanságra engem nem lehet rávenni, képtelen vagyok ilyen hajmeresztő kifejezéseket elmondani, mint például: „boldognak hirdetnek engem az összes nemzedékek”.

— *Van egy imakönyv, amit te állítottál össze, az Utitárs.*

— *Az Utitársat a Szent István Társulat adta ki. Ők kérték meg a német eredeti fordításának az engedélyét, úgy, hogy magyar vonatkozású anyaggal is kiegészíthesük. Teljesen szabad kezet adtak, ennek következtében a magyar Utitársnak a fele sincs benne az eredetiben. Harmadik kiadásban jelent most meg. Szeretik a magyarok, a napokban Amerikából kaptam valakitől levelet, azt írja, vele van az Utitárs, nagy hasznát veszi. Az embernek nincs ideje arra, hogy hosszan imádkozzék, így belenéz, két mondatot elolvas, és van indítása arra a napra.*

— *Mikor kerültél összetűzésbe a kommunista hatósággal?*

— *Amikor 1949 januárjában a Mindszenty-perre készültek, íveket terjesztettek a vállalatoknál, hogy a legszigorúbb büntetés kiszabását kérik Mindszentyre — ez a halálbüntetést jelentette volna. Az összes budapesti plébániára szétküldtem postán egy, a nevem bélyegzőjével ellátott, sokszorosított levelet. Ugyanis a papok közül többen azt a választ adták híveiknek, hogy cselekedjenek lelkiismeretük szerint. A levélben arról írtam, hogy a lelkiismeret csak egyet mondhat: nem szabad aláírni. Szent Ágoston is azt mondta arra a kérdésre, ki ölte meg Krisztust, nem a hóhérok és nem Pilátus, hanem azok, akik azt kiáltották: Feszítsd meg őt! Mivel ölték meg? Nem karddal, hanem a nyelvükkel. A feladott 60-70 levélből csak 10-12 ért célba. Naiv voltam, csak három postaládába dobtam be. Gondoltam, egye fene, most már az ávósok kezében van, újra leírtam, és személyi postával küldtem szét a plébániákra. Az érseki helynök szerint ezek után számíthattam arra, hogy letartóztatnak. Nem tartóztattak le. Nyilván hülyének vélték.*

Aztán jött a békepapi mozgalom. A szerzetesrendek feloszlatása 1950-ben. A házunkat Remetekertvárosban, ahol 1943 óta lakom, csak azért nem vették el, mert szerencsére nem Slachta Margit, hanem a nővére nevén szerepelt, aki tanítónő volt. A kápolna egyébként nem szerzetesi, hanem nyilvános kápolna, a remetekertvárosi plébánia filiája. Ötször jöttek ki felülvizsgálni, elgondolható, mit jelentett ez akkoriban. Egyszer táviratilag hívtak haza a nyaralásomból, ki akartak lakoltatni. Útban hazafelé a vonaton egy velem szemben ülő kisgyerek azt kérdi: Mama, miért ilyen szomorú a tisztelendő bácsi? Egyszerre felvidultam — ez csak a Jóisten hangja lehet a gyerek révén. Nem szabad elkeseredni. Hazaérve megtettem a szükséges lépéseket, leveleztem: nem költözöm el, csak megfelelő cserelakás ellenében. A kiköltözési utasítást nem vettem tudomásul. Aztán elaludt a dolog. Az volt a céljuk, hogy megfélemlítsék az embereket.

Az ötvenes években rengeteg gépiratot sokszorosítottam. Úgy nevezték ezt, a „metró”, a föld alatti egyház. Akkor kezdték ugyanis építeni a metrót. Amit kaptam, kezdtém terjeszteni. A L'Osservatore meg az Orbis Catholicus (Herder Korrespondenz néven máig is létezik) sokáig járt nekem. Az Olasz Intézetbe is bejártam, sok olvasnivalóhoz hozzájutottam. A Francia Intézetben jól ismert Madame Jacque, a könyvtáros, aki Weigand tábornoknak becézett, mert volt egy ilyen nevű francia tábornok.

— *A „békemozgalomba” nem próbáltak meg beszervezni?*

— *Rögtön láttam, a cél: elszakítani a magyar egyházat Rómától. Kínában is ezt csinálták, ott létrejött a „nemzeti egyház”. 1958-ban, amikor 10 éves volt ez a „nemzeti” egyház, belém bújt a kisördög: meg kell írni papjaink számára, hogy az ottani békepapok hogyan tették tönkre az egyházat, és hogyan szakították el Rómától. Írtam egy dolgozatot a *Kínai egyház utolsó tíz éve* címmel. Úgy írtam, mintha egy kommunista írta volna, hátha illetéktelen kezekbe kerül. Elhatároztam, azt fogom hazudni, hogy egy olasz kommunista lap mellékletéből írtam ki. Egy tatabányai gyűlésükön a békepapok az asztalt verték, tudták, ezt csak én írhattam, ellenségükként könyveltek el. Talán én is hozzájárulhattam ilyen jellegű írásaimmal ahhoz, hogy a fiatalabbak nem adták el*

magukat. Igaz, akik eladták, azokra sem vetek követ, mert nem tudom, mi volt a háttérben.

Egy példa, 1950-ben történt: Csömöz Gáspár, szolnoki plébános a váci egyházmegye egyik legrendesebb papja volt. Ha egy pap nevelésre szorult, hozzá küldték káplánnak, hogy egy kicsit rendbehozza. Csömöz otthon lakott a szüleivel. Az államvédelem a templomból vitte el. Szülei rémülten végigtelefonálták Szolnokot, semmi hír. Éjjel három óra tájban hazajött csapzottan. Elébe tették egy könyvét, melyet a 19-es kommünről írt, mondván, ezért pedig internálják. Az internálás évekig is tarthatott. Éjjel után változtattak a hangnemen, szelídebbek lettek. Kérdezték, miért ellensége a békének? — Nem ellensége, az egyház is a békét akarja. — Ha így van, írjon alá egy békenyilatkozatot, hogy mindent megtesz a béke érdekében. Aláírta. Eléje tették a szülei fényképét, mellé egy revolvert, mondván: az ő életükkel játszik, ha nem tartja meg. Az aláírt szövegben semmi konkrétum nem szerepelt. Pár hét múlva jöttek, írjon meghívót a kerület összes papjának: augusztus 1-én az Egyetem aulájában a békemozgalom alakuló gyűlése lesz. Háromszáz pap jött össze. Az ő körzetéből jóformán senki nem jött el, de a vezetőségbe mindazokat beválasztották, akik a meghívásokat szétküldték. Ezek után a váci püspököt, Péteryt kényszerítették, tegye Csömözt helynökévé. Belepusztult. Nem tudom, tett-e rosszat vagy sem. Neki kellett végrehajtania a papok áthelyezését. Hát mit mondhatok erre az emberre, amikor a szülei életével játszott? — Nálam 1961-ben tartottak először házkutatást. Úgy tudom, ilyen házkutatás háromezer helyen volt akkor.

— Ez kapcsolatos volt a Regnum-perrel?

— Igen, bár előtte is előfordult. 1960 nyarán letartóztatták pap unokaöcsémet, Lotz Antalt, mert iskolájában növekedett a hittanosok száma. Ez a „rendszer elleni izgatás” volt. A ferenceseknél Páter Hetény az öngyilkosságot választotta, nehogy a gyónási titkot megsértse. Aztán meghalt a Regnum vezetője, Pantol Márton. 1960. október 23-án táján volt a temetése. A Kerepesi temető tele volt rendőrökkel és sok fiatallal is. Erre felfigyeltek. Egy sor regnumit 1961 elején vittek el, mondhatni, a regnumiakat begyűjtötték. Mintegy 80 papot tartóztattak le, Lénárd Ödön piaristát is akkor vitték el újra. Közél 20 évet ült. 1960 végén részleges amnesztia volt. Helyet csináltak a börtönökben: akkor engedték ki Bulányi Györgyöt is, aki nyolc évet ült.

— Ha már Bulányi neve szóba került, mi a véleményed az úgynevezett „bulányizmusról”?

— A Bulányi-közösségek szigorú fegyelme számomra éppoly idegen, mint ahogy idegen az én racionalista szellememnek a karizmatikus mozgalom is. Személyileg semmilyen irányzatnak nem köteleztem el magamat. De az a véleményem, hogy minden lelki irányzatnak helye kell hogy legyen az egyházban, hiszen a Szentlélek útjai különbözőek. Ezért van sokféle szerzetesi intézmény is. Bulányit barátomnak tekintem. 1982 elején, amikor kitört ellenük a vihar, írtam Lékai bíborosnak, és felajánlottam közvetítésemet. Válasz nem jött. Ma már nyilvánvaló, hogy az Egyházügyi Hivatal keze benne volt ebben a dologban is. Meg akarták osztani a magyar papságot. „Időzített mérgegáz-bombájuk” mindmáig működik sajnos.

— De térjünk vissza az 1961-es házkutatáshoz.

— A házkutatás napján a sógorom, aki különben Surányban élt, de hétfői napokon Pesten volt, nálam szállt meg — pótágyon aludt az íróasztal mögött. A legkényesebb dolgaim abban a fiókban voltak, amely előtt a pótágy állt. Arra rámosták a könyveket, és maguk előtt zárták el például a kínai anyagot is. Éjjelkor jöttek, háromig voltak, nem tudtam, hogy a végén elvisznek-e vagy sem. Az írógépet vitték. A legjobban az idegesített, hogy az asztal közepére rakták, amit el akartak vinni. Könyvek és gépelt anyag volt ott főleg. De ott volt a noteszom is, a címjegyzékkel. Hogy tudnám ezt visszaszerezni? Az ágyon ültem, ott is egy könyvhalom mellett. Kérdik az írógépet

gyári számát. Mondom: azonnal, kézbevettem a noteszt, és abból bediktáltam a számot. A noteszt utána hanyag mozdulattal az ágyra dobtam és rátettem egy könyvet. Így nem került a kezükbe. Pontosan máig sem tudom, miért tartottak nálam házkutatást. Gyanús ember voltam, ez elég volt. A kínai cikk sem nálam került elő, hanem másnál.

Abban az évben többször is behívtak kihallgatásra. Sosem beszéltem, csak arra fel-
eltem, amit kérdeztek. Végül annyit mondtak, hogy az ügyemet átadják az Állami
Egyházügyi Hivatalnak. Pár hónap múlva kiújult a tüdőbajom, kezelésre kellett járnom.
Sógorom művészettörténeti munkájához segítettem anyagot gyűjteni, ami pénzt ka-
pott érte, megosztottuk. Akkor kezdtem profán tudományos vonalon dolgozni. Tudni-
illik márciusban jelent meg az a bizonyos hírhedt esztergomi körlevél, amely tudatta:
tizennyolcadmagammal kikerültem a keretből. (Most rehabilitáltak, ha ez egyáltalán
lényeges.) Ebben az időben kerültem kapcsolatba a Magyar Kurírral. Elmentem Jámbor
Dezsőhöz, a Kurír főszerkesztőjéhez, aki nem viseltetett ellenszenvvel irántam (Nemrég
halt meg, 93 évesen). Az Olasz Kultúrintézetben megkaptam a L'Osservatorét, abban
olvastam XXIII. Jánosról tudósításokat; a lap boldogan közölte, amit írtam. A zsinattól
kezdve én lettem a Magyar Kurír rendszeres zsinati tudósítója. Rendszeresen hallgat-
tam a Vatikáni Rádiót, és fel is használtam híradásait, pedig éppoly tabu volt, mint a
Szabad Európa Rádió. 1970-ig minden héten *Egyházunk a zsinat után* címmel leadtam
egy közleményt. Szerkesztettem egy zsinat utáni értelmező kisszótárt, amit a Vigilia
közölt 1970—74 között. Szerettem volna, ha kiadják a Teológiai Kiskönyvszótárban, de
Alszeghy jezsuita atya, aki meg akarta jelentetni, nemrég azt írta, hogy miközben Ma-
gyarországon járt, kifestették a szobáját, és minden kéziratát megsemmisítették, köztük
ezt is.

Hivatalos misét nem tarthattam. Mellékoltárnál, vagy zárt ajtók mögött misézhettem.
Nem egyházi ítélet volt, de az egyházat használták fel az ítélethez. Később kapcsolatba
kerültem a Műemléki Felügyelőséggel, nekik dolgoztam, régi olasz kéziratokat kellett
olvasni, stb.

— *Mikor kezdte újra működni a Tömő utcában?*

— 1969-ben ért véget az én exlex állapotom. A plébános elmondta, hogy a káplánja
laicizált, nem kap másikat, hívott vissza. Szabó Imre püspök, apostoli kormányzó hoz-
zájárul talán. Elmentünk hozzá, szóban engedélyezte, de írást nem akart adni. — Arra
hivatkoztam, hogy engem írásban tettek ki, ezért írás nélkül hivatalos, templomi hit-
oktatást folytatnom életveszélyes lenne. Kértem, mondja meg az Egyházügyi Hivatal-
ban, hogy levéltári munkát végzek, semmi panasz nincs ellenem. Nem kell különleges
visszavonás, csak egy kinevező irat. Meg is kaptam azzal a szóbeli kiegészítéssel, hogy
ez nem rehabilitálás, csak exhumálás. Így tehát változatlanul ott lehetek.

— *Úgy tudom, ott nagyon jó közösség alakult ki.*

— Nem rögtön. Az ottani plébános nem erre termett. Csaknem lehetetlenné tette a
hitoktatást. 1974-ben írtam Lékai apostoli kormányzónak, kértem, mentse fel a Tömő
utcából. Erre Lékai — becsületére váljék — nem engem küldött el, hanem a plébánost,
és odatette Futó Károlyt. Nem ismertem, utólag derült ki, hogy fél Budapest lelkiatyja.
Életem utolsó másfél évtizedét bearanyozta. Ilyen papot nem találsz máshol. Csak a
hívek érdeklik. Bárkinek bármikor rendelkezésére áll, nem törődik a saját életével, csak
másokért él. Most már többen tanítunk számos csoportban, én csak a legkisebekkel
foglalkozom. Hála Istennek. Az ember örül annak, ha látja a folytatást.

— *Közben itt Remetekertvárosban, a Báthori utcai kápolnában is megélnék az élet.*

— 1980-ban csak öregek jártak ide, egyre kevesebben. A hívek annyira megfogyat-
koztak, hogy foglalkoztam a gondolattal, szabad-e 12-15 ember számára lekötni magam
egy vasárnapi misére, mikor másutt sokkal inkább kellenék. De kezdtek fölfedezni az
ide költöző nagycsaládosok. Egyre többen költöztek ide Budaligetre, Hidegkútra. Lát-

hatod vasárnaponként, milyen tömeg jön össze. Nekem ez az életemem. Ha ennyi gyereket látok, boldog vagyok. A közösség teljesen önálló, s ez így jó, ne kelljek én, legfeljebb misézéshoz. No meg persze, mise után saját szobámban a bábozáshoz. Hála Istennek, a történetek kitalálásához elég nagy a fantáziám. A teológiát végzett hívek lakásokban, féltucat csoportban vezetik a hittanórákat. Ezenkívül az ő kezdeményezésükre 1990-ben kezdte meg itt működését az ökumenikus iskola. Én csak annyit tudtam tenni, hogy amikor a szervezők elkeseredve jöttek, mennyi a nehézség, tartottam bennük a lelket. Én képtelen lettem volna keresztülvinni. Hazánkban — tudtommal — ez az egyetlen ilyen jellegű iskola. Azt szeretném még látni az életem vége előtt, hogy ennek a közösségi életnek folytatása lesz itt a kápolnában, meg a gyakori kisközösségi csoportjaikban. E csoportok vezetői főként regnumista szülők és fiatalok.

— *Hogy értékeled a keresztények szereplését a közéletben? Az egyház feléledt, kilépett a góttól, számos olyan tünet mutatkozik, amiről azt hisszük, már rég a múlté.*

— A legnagyobb gond a klerikalizmus. Olaszországban is van klerikalizmus, de nem ilyen fokú, mint nálunk. Még mindig teológiai vasfüggöny választ el bennünket a világtól. Sokan mintha örülnének annak, hogy nem jut be a zsinati teológia. A szemünket egy ideig le lehet hunyni, de aztán annál fájdalmasabb lesz a szembesülés. Az elmúlt negyven év önzővé is tette az embereket. A szolidaritás nagyon hiányzik. Akárcsak az, hogy a másikat megbecsüljem, akkor is, ha más a véleménye.

A papi mentalitásnak is meg kell változnia, a világiakat tényleg munkatársaknak kell tekintenünk. Nem akarok tekintély lenni, sem úr, aki parancsokat oszt. Szeretném hangsúlyozni: attól, hogy én pap vagyok, még nem én értek a legjobban a művészethez, az iskolához, a politikához és sorolhatnám még. A hívek lelki vezetője vagyok, de rájuk kell bízni, az ő személyi felelősségükre. Tévedhetnek ők is. Juthatnak zsákutcába, de nem az egyház.

— *Mit gondolsz az egyházak együttműködéséről?*

— Nagyon sokat köszönök e téren Bíró Bertalannak, a nemrég meghalt váci papnak. Szeretett volna 40 évvel ezelőtt egy egyháztörténelmi könyvet megjelentetni a keresztény hit terjesztéséről. Biztatott a megírására. De a keresztény egyház történetéhez a protestantizmus is hozzátartozik, azzal is foglalkozni kell. Így jutottam el az ökumenizmushoz. Rájöttem, hogy keresztény egység nélkül szó sem lehet missziókról. Tagja vagyok a püspöki kar ökumenikus bizottságának

A szakadék szélén vagyunk, nem tudjuk, mi lesz egy hét múlva. Ilyen körülmények között az egyházaknak össze kellene tartaniuk.

— *Befejezésül hadd kérdezzem meg: van-e valamilyen jelmondatod?*

— Van, bár ez plágium. Jézustól plagizálom: Ha nem leszték mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába. (Mt 18,3)

Tillmann J. A.